

УДК 371.3+004.738.5

О. В. ОЛІЙНИК

МОДЕЛІ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ: КОМУНІКАТИВНИЙ АСПЕКТ

Аналізується комунікативний аспект моделей дистанційного навчання. Наводиться визначення сучасного освітньо-комунікаційного середовища для моделей дистанційного навчання, в яких модернізовано як зміст, так і комунікативні форми навчання

Ключові слова: *моделі дистанційного навчання, комунікації, комунікативний аспект.*

Анализируется коммуникативный аспект моделей дистанционного обучения. Дается определение современной образовательно-коммуникативной среды для моделей дистанционного обучения, в которых модернизированы как содержание, так и коммуникативные формы изучения/обучения.

Ключевые слова: *модели дистанционного обучения, коммуникации, коммуникативный аспект.*

The communicative aspect of the distance learning models has been analyzed. Modern educational-communicative environment for distance learning models where the content as well as the communicative forms of learning/teaching being modernized has been defined.

Key words: *distance learning models, communications, communicative aspect.*

Особливе значення в структурі дистанційного навчання, мають освітні комунікації, котрі базуються на «традиційних» видах і одночасно набувають нового змісту і результатів, завдяки використанню комп'ютерних та телекомунікаційних технологій як інструментарію для досягнення основних навчальних цілей. Значення комунікацій у дистанційному навчанні є аксіомою, і це успішно демонструють університети США.

Метою статті є розглянути детальніше комунікативний аспект моделей дистанційного навчання, аналізуючи моделі дистанційного навчання та враховуючи значення комунікативних засобів в них.

Поняття комунікацій зв'язане з інформаційними обмінами, що існують між людьми в процесі спільної діяльності і спілкування. Комунікація — це акт і процес установлення контактів між суб'єктами взаємодії за допомогою вироблення загального змісту переданої і сприйнятої інформації. Дії, метою яких у значеннєве сприйняття, називають комунікативними. Головним завданням міжособистісної комунікації є досягнення соціальної спільності. При цьому індивідуальність і унікальність кожного суб'єкта взаємодії зберігаються [1, 4, 5, 6, 9].

Сучасний освітній процес пов'язаний з реалізацією двох основних принципів проблемності та діалогічності. Наголосимо на діалогізації процесу навчання. Діалог є дієвою формою продуктивної взаємодії тільки в рамках змісту, здатного ініціювати активність усіх суб'єктів освітнього процесу. Основна вимога до досліджуваного матеріалу полягає в можливості організації дискусії, діалогу і полілогу з приводу запропонованого змісту. Діалогізація педагогічної взаємодії забезпечує формування емоційно-оцінного ставлення учнів до змісту освіти.

Дієвий засіб реалізації розглянутих принципів дидактичний комунікативний вплив педагога, спрямований на навчання, виховання і розвиток, мовні дії педагога, що виконують комунікативні функції. Це такий вплив суб'єкта, який створює умови для взаємодії й основою якого є спілкування зі студентом.

Розвиток мережі Інтернет пропонує дослідникам комунікації нові серйозні питання для розгляду впливу технологій на комунікацію. Навіть з поширенням електронних комунікативних каналів процес використання символів для створення змісту залишається тісно пов'язаним зі звичайним процесом спілкування з оточуючими. Технологія пропонує нові форми комунікації, але теоретичні засади того, як люди спілкуються, залишаються обґрунтованими в комунікативних теоріях, що допомагають пояснити і передбачати те, як повідомлення створюються, висловлюються й інтерпретуються [2].

Щодо аналізу комунікативних особливостей власне системи дистанційної освіти (ДО), зарубіжні теоретики виокремлюють взаємодію і комунікацію як ядро будь-якої концепції ДО.

На думку американського вченого Р. Ваата [14], комунікації у двох напрямках є головною відмітною ознакою систем дистанційної освіти. Ваат вивчив багато навчальних моделей, що набули поширення в 1960-і рр. Результатом проведеного дослідження стали такі висновки:

- Моделі з суворішим контролем за процесом навчання, спрямованим на досягнення певних цілей, мають тенденцію при дистанційній формі освіти зосереджуватися на навчальному матеріалові, перешкоджаючи діалогу між студентом і викладачем/навчальним закладом.
- Моделі з менш суворим контролем за процесом навчання, спрямованим на досягнення певних цілей, мають тенденцію надавати перевагу спілкуванню студента з викладачем/навчальним закладом. Спілкування може відбуватися особисто або по телефону [14].

Інший фахівець Холмберг [14], який є провідним в галузі дистанційного навчання за останні десятиліття завдяки своїй діяльності у Швеції, а пізніше в Німеччині, розробив власну концепцію, яка полягає в розумінні процесу отримання знань окремим студентом. Його головним внеском у теоретичну базу дистанційного навчання є положення про кероване дидактичне спілкування, котре він описує так: «Відповідно до моєї теорії,

належним чином організоване дистанційне навчання нагадує розмову, що спрямовується, з метою здобуття знань, і наявність типових ознак подібної розмови полегшує навчання» [14]. Серед наведених «постулатів», якими підкріплена його теорія, виділимо такі:

- Відчуття наявності особистих відносин між викладачем і студентом дозволяє одержувати задоволення від навчання і підвищує мотивацію.
- Стимулювання самонавчання і двостороннього спілкування на відстані.
- Повідомлення, що відправляються і прийняте в розмовній формі, порівняно легше розуміються і запам'ятовуються [14].

Матеріали для дистанційного навчання, підготовлені на основі теорії Холмберга про кероване дидактичне спілкування, матимуть наступні характеристики:

1. Легко доступні для розуміння предмета вивчення; зрозумілі, деякою мірою, розмовна мова, письмова форма мови, що легко сприймається; помірна інформаційна насиченість.
2. Усно виражені і підкріплені переконливими доводами поради і пропозиції студентові про те, що необхідно робити і чого уникати, на що звернути особливу увагу.
3. Стимулювання бажання студента обмінюватися точками зору, задавати запитання, висловлювати свою думку, коментувати.
4. Спроби зацікавити студента емоційно, щоб викликати персональний інтерес до досліджуваних проблем.
5. Персоніфікація викладання завдяки активному використанню особистих і присвійних займенників: я, мій, ви, ваш та ін. [14].

Однак навчання тісно пов'язане з потребами студента. Неможливо підготувати такий пакет, що з однаковим успіхом відповідатиме потребам нескінченно мінливого контингенту учнів. Роль викладача як посередника між навчальним матеріалом і студентом найчіткіше виявляється саме в дистанційній освіті, особливо при використанні письмового діалогу [14].

Дж. Деніел (Daneel) наводить відмітні ознаки між «незалежними» й «інтерактивними» видами діяльності. Незалежне це вивчення письмових джерел, перегляд телепередач удома, проведення опитування в домашніх умовах, виконання письмових завдань. Інтерактивні види діяльності передбачають консультування студентів до і під час їхніх занять, перевірку і коментування виконаних завдань, організацію групових дискусій і літніх шкіл із проживанням. Забезпечення балансу між цими двома видами діяльності є «вирішальним питанням, з яким зіштовхуються системи дистанційного навчання», оскільки він не тільки визначає процес навчання студента, але й впливає на адміністративну й економічну сторони системи.

Таким чином, можливо узагальнити, що всі моделі дистанційного навчання можуть успішно функціонувати в тому разі, якщо задіяні та налагоджені відповідні педагогічні комунікації (діалоги). Саме на них базуються

дистанційні форми навчання на відстані, саме завдяки їм організуються такі форми навчання, як онлайніві й інтерактивні.

Форми та засоби ДО розвиваються завдяки мережі Інтернет та її сервісам (WWW, E-Mail). Word Wide Web та Інтернет-технології, що супроводжують цей сервіс, формують новий контекст (зміст) комунікації (спілкування). Ці нові інструменти застосовуються для розвитку нової парадигми викладання і навчання. Нова парадигма має багато варіацій, але її ключовою характеристикою є фундаментальний перехід від основ навчання в традиційній університетській аудиторії до основ навчання в середовищі Word Wide Web (WWW). Може статися так, що основне місце для навчальних занять і зустрічей для спілкування і діалогів між викладачами, студентами і навчальними ресурсами зміститься з фізично існуючих навчальних аудиторій університетів у віртуальні аудиторії середовища WWW. Іншими словами, середовище WWW може стати базою для організації і проведення занять та діалогів між викладачами і студентами. У цій новій парадигмі і фізична, і віртуальна навчальні аудиторії мають стати одним з варіантів периферійного вибору навчального спілкування.

Перш ніж адаптувати традиційну методику навчання до веб-технологій, викладачі й інструктори-розробники навчальних веб-ресурсів мають відповісти на такі запитання.

- Якi (традиційні) навчально-методичні розробки можна ефективно організувати й удосконалити для застосування їх на веб-ресурсах?
- Якi навчально-методичні матеріали можна вдосконалити для спільної діяльності — як для групових занять (великих і маленьких груп), так і для індивідуальних?
- Якi навчальні заходи можна змінити або вилучити із синхронних методичних матеріалів з метою розробки гнучких, незалежних у часі навчальних засобів?
- Якi частини цілого навчального-методичного матеріалу вже готові для подання їх у синхронному режимі «один-до-одного»?

Вважаємо за доцільне звернутися до запропонованої Дж. Бутчером (Boettcher, J.) [11] порівняльної характеристики аудиторної моделі (традиційної) і навчальної моделі, що базується на Web-технологіях, причому перевага надається діалоговій формі навчання (табл. 1.)

Web-середовище охоплює набір інструментів, програмного забезпечення, додаткових програмних модулів і ресурсів, доступних викладацькому складу з метою розробки навчального середовища, а також студентами — для засвоєння навчального матеріалу. Нижче наводиться перелік можливих інструментів і характеристик, прийнятних для впровадження в навчальний веб-курс [10] (табл. 2.).

WWW — це лише інструмент. А інструменти, як відомо, самі не можуть навчати. Тільки при ефективному застосуванні вони допомагають у процесі навчання. І якщо хоча б деяким студентам вони допоможуть, можна стверджувати, що інструмент використовувався успішно [13].

Таблиця 1

Порівняльна характеристика традиційної аудиторної та навчальної моделей, що базуються на Web-технологіях

Тип діалогу	Аудиторна модель	Інтерактивна Web-модель
ВИКЛАДАЧ ЗІ СТУДЕНТОМ	<ul style="list-style-type: none"> – Лекція забезпечує початковий режим передавання інформації від викладача до студента. – Електронна пошта й адміністративні (кураторські) години використовуються для консультацій сам на сам у межах однієї маленької групи. Аудиторія є основним місцем для проведення індивідуальних занять 	<ul style="list-style-type: none"> – Лекція як традиційна складова навчального курсу не використовується. Вона стає засобом забезпечення синхронних зустрічей зі студентською групою. – Лекції можуть бути доступними в синхронному режимі, а також передаватися як відеозапис по кабельних і цифрових каналах, бути доступними в мережі Інтернет або на CD-ROM як асинхронні ресурси. – Асинхронні передачі електронною поштою і веб-ресурси забезпечують асинхронне керування навчальним процесом і діалогом
СТУДЕНТ ЗІ СТУДЕНТОМ	<ul style="list-style-type: none"> – Студенти взаємодіють до, під час і після занять, крім того, вони можуть об'єднуватися при бажанні в невеликі групи. – Виконуються асинхронні групові проекти, завдання і заняття 	<ul style="list-style-type: none"> – Студентські діалоги (між собою) можуть організовуватися як заплановані структуровані заняття, що проводилися у формі онлайн-семінів і конференцій. Такі форми студентського спілкування можна переглядати і контролювати комп'ютерними засобами. – Виконуються асинхронні групові проекти, завдання і заняття
СТУДЕНТ З НАВЧАЛЬНИМИ РЕСУРСАМИ	<ul style="list-style-type: none"> – Студенти використовують друковані та медіа матеріали для проведення досліджень і завершення навчальних проектів. – Студенти використовують різні ресурси і змушені звертатися до фізичних засобів для доступу та збереження матеріалів. 	<ul style="list-style-type: none"> – Студентам доступні будь-які електронні ресурси WWW. – Викладач відбирає або рекомендує студентам електронні ресурси. Студенти створюють свої ресурси, основані на їхніх дослідницьких проектах. – Основні навчальні ресурси мають бути доступними для студентів. Необхідно дотримуватися закону про авторські права або особливих домовленостей на право користування ними.

Таблиця 2

Інструменти та характеристики, прийнятні для впровадження
в навчальний веб-курс

ПОТОЧНІ ТА/АБО БАЖАНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ	ІНСТРУ- МЕНТИ ВИКЛА- ДАЧІВ	ІНСТРУ- МЕНТИ СТУДЕНТІВ
Доступ до поточного навчального курсу	+	+
Автоматичне індексування і пошук	+	+
Календар (графік занять)	+	+
Можливість легко завантажувати інформацію	+	+
Інструмент «чат» («chat»)	+	+
Оголошення курсу	+	+
Підтримка курсу	+	—
Адаптований для студентів курс «дивись і відчувай»	+	
Електронна пошта (e-mail)	+	+
Зовнішні довідкові зв'язки	+	+
Звіти за курсом	+	+
Список рекомендованої літератури	+	+
Інструменти для критики курсу	—	+
Розвиток курсу	+	+
Поширення і підтримка анкет	+	+
Словник посилань (для пошуку)	+	+
Студентська біоінформація	+	+
Керування студентами	+	—
Навчальна програма	+	+
Онлайнкові іспити/заліки	+	+

WWW-технології — це не єдині нові технології, що впроваджуються в освітню систему західних університетів. Напрацьовано цілий комплекс інформаційних засобів і методик навчання, серед яких: методика навчання з використанням комп'ютерів; методика комп'ютерного управління процесами навчання; методика навчання на основі Інтернет-технологій; методика навчання на основі Веб-технологій та ін. Увесь цей комплекс нових інформаційних навчальних засобів дістав назву «освіта з використанням комп'ютерних технологій».

Така методика дозволяє студентам засвоювати матеріал у будь-якій формі (ілюстративній, звуковій, відео-, медіа- анімаційній та ін.), у будь-який зручний для них час і в будь-якому місці; значною мірою індивідуалізувати навчання, тобто орієнтуватися не на «усередненого» студента, як це відбувається в аудиторних умовах, а на будь-якого студента з різними здібностями засвоєння навчального матеріалу.

На думку фахівців [12, 13], методика навчання на основі веб-технологій не тільки стимулює перехід до інтерактивного онлайн-ового і дистанційного навчання, формування віртуальної реальності в освіті, завдяки швидкісним каналам Інтернету, корпоративних мереж Інтранет і Екстрнет, але й впливає на зміст викладання й удосконалення педагогічної майстерності.

Інноваційні зміни в сучасному суспільстві стосуються всіх освітніх напрямів, зокрема бібліотечної діяльності, і торкаються всіх сфер функціонування бібліотек як інформаційних, культурних і освітніх центрів. Найважливіша умова адаптації бібліотекарів до вирішення нових завдань — це безперервна бібліотечна освіта, яка нині є центральною ланкою кадрової професійно-освітньої політики держави. Крім того, безперервна професійна освіта — це плідне комунікативне середовище, дієвий інструмент реформування бібліотечної справи, площадка осмислення нових ідей, концепцій, технологій: саме в цій сфері акумулюється інноваційний бібліотечний досвід і за допомогою освітнього процесу транслюється в професійну практику.

Формується нова ідеологія підвищення кваліфікації і перепідготовки бібліотечних кадрів на державному рівні. Суть її полягає в орієнтації на керівників бібліотек і провідних спеціалістів галузі з метою формування професійної еліти і лідерів бібліотечної справи. Особи, які закінчили навчання, є носіями інноваційних ідей, сприяють їх поширенню в широких колах професійного співтовариства, впливаючи таким чином на регіональну бібліотечну і соціокультурну політику, розвиток корпоративної взаємодії. Інша цільова настанова — сприяння професійній соціалізації особистості бібліотекаря, стимулювання його продуктивної і творчої діяльності в змінному технологічному і соціальному середовищі [3].

У світовій бібліотечно-бібліографічній практиці формуються нові моделі соціальної комунікації, в яких бібліотечна професійна спільнота починає активніше виконувати свою посередницьку роль у поширенні знань саме за допомогою спрямованості до споживача. Створення міжнародних союзів бібліотек і бібліотечних організацій з метою зміни способів спілкування вчених у світі яскравий показник того, що бібліотечні працівники, в боротьбі за споживача, створення і здешевлення видавничої наукової продукції (особливо електронної), здатні змінити свій професійний і суспільний імідж [8].

Таким чином, узагальнюючи, можна відзначити:

1. Комунікативний аспект освітнього процесу передбачає опосередковані та прямі механізми через зміст та форми навчання;
2. Комунікації є важливими та необхідними для будь-якої освітньої моделі, водночас вони визнані головними в моделях дистанційної освіти;
3. Сучасні мережеві засоби Інтернету створюють нове освітньо-комунікативне середовище для моделей дистанційної освіти, в якому залишається незмінним зміст, новими стають комунікативні форми навчання.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Андреева Г. М. Социальная психология / Г. М. Андреева. — М. : Аспект Пресс, 2002. — 135 с.
2. Биби С. А. Обучение ценностям через содержание предмета «Коммуникативные исследования» / С. А. Биби // Сибирь. Философия. Образование : науч.-публицист. альм. 2000. — Новокузнецк : Ин-т повышения квалификации, 2001. — Вып. 4. С. 77–94.
3. Кузнецова Т. Я. Новые модели непрерывного профессионального библиотечного образования в Российской Федерации / Т. Я. Кузнецова // Науч. и техн. б-ки. — 2007. — № 3. — С. 49–58.
4. Леонтьев А. А. Психология общения / А. А. Леонтьев. — М. : Смысл, 1997. — 178 с.
5. Парыгин Б. Д. Анатомия общения / Б. Д. Парыгин. — СПб., 1999. — 203 с.
6. Парыгин Б. Д. Социальная психология. Проблемы методологии, история и теория / Б. Д. Парыгин. — СПб. : ИГУП, 1999. — 287 с.
7. Феоктистов Г. Г. Проблемы образовательной системы: коммуникативный аспект / Г. Г. Феоктистов // Инновации и образование: сб. материалов конф. — СПб. : Санкт-Петерб. философ. об-во, 2003. — Вып. 29. — С. 224–234.
8. Фрезер К. Спарк: поддержка новых моделей распространения знания / Спарк К. Фрезер // Науч. и техн. б-ки. — 2000. — № 8. — С. 39–49.
9. Чалдини Р. Психология влияния / Р. Чалдини. — СПб., 1999. — 154 с.
10. Boettcher J. Nuggets about the Shift to Web-Based Teaching and Learning [Електронный ресурс] / J. Boettcher. — Режим доступа: <http://www.csus.edu/pedtech/Nuggets.htm>
11. Boettcher J. V. How Many Students are «Just Right» in a Web Course? [Електронный ресурс] / J. V. Boettcher // Syllabus Magazine. — 1998. — Vol. 12, № 1. — Режим доступа: http://www.syllabus.com/aug98_magcol.html
12. Mathew N. The Use of Web-based instruction to create a self-paced learning environment / N. Mathew. — Edmonton, Alberta. University of Alberta. Canada. — 1999. — 342 p.
13. McCormack C. Building a Web-Based Education System / C. McCormack, D. Jones. — New York: Wiley, 1998. — 156 p.
14. Teaching at an Internet Distance: the Pedagogy of Online Teaching and Learning: The Report Of a 1998-1999 University of Illinois Faculty Seminar (December 7, 1999) [Електронный ресурс]. — Режим доступа: http://www.vpaa.uillinois.edu/reports_retreats/tid_final-12-5.doc

Надійшла до редколегії 01.12.2009 р.